

50 Jaar vogels vangen en ringen!

Gouden jubileum ringgroep en Vogelringstation AWD

Het Vogelringstation AWD heeft een gouden status bereikt. Het 50-jarig bestaan wordt gevierd met onder meer een speciale jubileumuitgave over het wel en wee van het Vogelringstation gedurende de afgelopen halve eeuw. Daaruit blijkt dat het ringstation veel meer deed dan alleen ringen. Bekend is de ringbaan vooral door de langjarige inventarisaties, de watervogeltellingen en de slaapplaatstellingen. Een wapenfeit was de uitvinding van het drijvende slagnet voor het vangen van Kuifeenden. Ook het meedoen aan de vele onderzoeken en de verslaglegging daarvan bezorgden het ringstation een goede naam. Oprichter Hans Vader blikt terug.

Meer dan 250.000 vogels geringd

“Toen wij in 1965 begonnen met het bouwen van een vinkenbaan met één slagnet, konden wij niet vermoeden dat wij 50 jaar later hier nog steeds vogels

aan het ringen zijn. Alleen de naam vinkenbaan is niet meer op zijn plaats, want het druipnet, dat speciaal diende voor het vangen van Vinken, is al 20 jaar geleden afgebroken vanwege een

KUNSTNESTEN MAKEN voor uilen en roofvogels: van links naar rechts René Kok, Piet Veldt, Harn Niesen en Fred Koning. Foto: Hans Vader

FOTO'S BEKIJKEN. Piet Veldt en Hans Vader, omstreeks 1965. *Fotograaf onbekend*

tekort aan Vinken. Daarmee zijn ook de levende lokvogels verleden tijd geworden. Alle vogels worden nu gelokt met de meest moderne geluidsapparatuur, zoals Ipads en autoradio's. De meeste vogels worden gevangen met mistnetten en het aantal gevangen soorten per jaar is gestegen tot boven de 100. Het vangen van onverwachte soorten, zoals vele soorten steltlopers, hadden wij vroeger ook niet voor mogelijk gehouden."

"Terugblikkend kunnen wij nu stellen dat er meer dan 250.000 vogels door ons zijn geringd en de vele duizenden terugmeldingen geven ons af en toe geheel nieuwe inzichten in de vogeltrek. Hierover hebben wij al regelmatig gepubliceerd en in het jubileumverslag van ons vogelringstation (VRS) worden een paar van onze wapenfeiten genoemd. Vooral het ringen van kuifeendpulli is een wereldsucces geworden, waardoor voorheen onbekende gegevens aan het licht zijn gekomen."

Hoe het begon

In 1957 heeft het vogelvirus definitief toegeslagen bij Hans Vader en Piet Veldt. Vanaf die tijd bezoeken zij de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) bijna wekelijks. Hun favoriete ingang is het Pannenland; toen nog zonder parkeerterrein en dienstwoning en met een eenvoudige houten slagboom als ingang. Een kaartje kon je kopen bij het boerderijtje van de familie Mense voor 10 cent en daar kon je ook je fiets stallen voor een dubbeltje. Op een drukke zondag stonden er buiten onze fietsen een enkele keer nog vijf andere fietsen. Zij schreven dagelijks iedere vogelsoort in een notitieboekje met plaats en aantal. In de broedtijd zochten ze vogelnesten, waarbij de soort en aantal eieren werden genoteerd. Later werd ook de maat van de eieren gemeten en genoteerd op welke hoogte en in welke boom of struik het nest zich bevond.

Tijdens hun vogeltochten kwamen ze

regelmatig twee andere jongens tegen. Het waren Fred Koning en Johan Reydon. Ze waren al een paar jaar langer bezig met deze hobby en lieten ons toen al zwart/wit foto's zien van ransuilnesten en broedende Nachtzwaluw. Dat waren voor Vader en Veldt toen nog soorten, die zij alleen uit vogelboekjes kenden.

Zeer veel roofvogels

Spoedig daarna werd besloten om in het vervolg gezamenlijk op te trekken, waardoor hele stukken duin gerichter op nesten konden worden afgezocht. Alle hogere struiken, meestal meidoorns en ook solitair groeiende vliegdennen werden gecontroleerd op nesten. Zij vonden toen jaarlijks onwaarschijnlijk veel nesten van Ransuil en Torenvalk (circa 30 nesten van elk) in een beperkt deel van de AWD.

Hoewel de Vogelwet 1936 al lang de roofvogels in Nederland beschermde, was het in de AWD nog normaal om 'rooftuig' te vervolgen. Hier werden de meeste marterachtigen, zoals Bunzing, Hermelijn en Wezel door jachtopzichters gevangen of geschoten. Ook uilen en roofvogels waren hun leven niet zeker. Daarom moesten de vogelaars zeer voorzichtig te werk gaan bij het beklimmen van bomen. Ieder afgebroken takje werd verwijderd en onze sporen werden uitgewist.

Zelfs het uitleggen van gifereien door jachtopzichters gebeurde regelmatig en er werden dan ook meerdere vergiftigde Bruine Kiekendieven en Buizerds gevonden, maar ook geschoten Steenuiltjes. De hogere nesten van Sperwers, Torenvalken en Ransuilen werden gemakshalve door de jachtopzichters met hagel doorzeefd. Van een preparateur kreeg Vader te horen dat er op bestelling Grauwe Kiekendieven geschoten werden in de AWD. "Geen wonder dus

dat de grotere roofvogels toen geen poot aan de grond kregen om te gaan broeden", aldus Vader. Omdat de jachtopzichters ook veel nesten van Kraaien en Eksters vernielden, was er een groot tekort aan broedgelegenheid voor Ransuil, Toren- en Boomvalk.

Alle broedvogels inventariseren

In 1960 liep het groepje vogelaars al na te denken over hoeveel vogelsoorten er in de hele AWD zouden broeden en zo mogelijk ook de aantallen hiervan. Omdat hiervoor een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie nodig zou zijn, werd hiervoor contact gezocht met de Vogelwerkgroep Haarlem (nu Zuid-Kennemerland). Een aantal leden werd bereid gevonden de vier onderzoekers te helpen met de inventarisatie. Het Eerste Infiltratiegebied werd al door drie man geïnventariseerd: de heren Mulder, Van der Elst en Philipona. Het Tweede Infiltratiegebied werd op dat moment geheel overhoop gegraven voor het aanleggen van infiltratiegeulen en drains, zodat er op dat moment niets meer broedde. Uiteindelijk werd het resterende deel van de AWD ter grootte van ongeveer 3000 hectare in 1962 op broedvogels geïnventariseerd door R. Kok, F. Koning, H. Niesen, P. van Span-

Bouw van de **EERSTE VINKENBAAN** in nog volledig kaal duin. Foto: Hans Vader

je, O.Thomas, H. Vader en P. Veldt. Er werd hierbij gebruik gemaakt van een kartering uit de zogenoemde methode Bloem.

Langjarige broedvogeltellingen

Aanvankelijk zijn de belangrijkste activiteiten van de groep de vele langjarige broedvogeltellingen. Als voorbeeld kan genoemd worden de **roofvogel- en uilen** inventarisaties, die al vanaf 1957 uitgevoerd worden. Dat gebeurde tot circa 1970 door de hele groep, tot de nieuw aangestelde chef van de bewaking zich ermee ging bemoeien, waardoor het onderzoek verboden werd. Nadat Fred Koning een projectplan had ingediend bij de adviescommissie Natuurbeheer van de AWD kreeg hij na een jaar toch weer toestemming om door te gaan. Inmiddels is dit roofvogelonderzoek, dat nu meer dan 55 jaar wordt uitgevoerd, waarschijnlijk zelfs het langstlopende roofvogelonderzoek in Europa en mogelijk zelfs van de wereld.

Watervogeltellingen

Omdat met het aanleggen van de infiltratiegebieden steeds meer broedgebieden voor watervogels, maar ook voor weidevogels ontstonden, werd het interessant om de vestiging en uitbreiding van deze vogels te volgen.

De meest tijdrovende inventarisatie was die van de broedende watervogels. Op alle wateren in de AWD werden de watervogels geteld. Dat was op 35 kilometer kanalen, 25 kilometer infiltratiegeulen, 13 kilometer toevoersloten en 2 kilometer grote plassen. De totale lengte is 75 kilometer, met een oppervlakte van 190 hectare (inclusief grotere poelen). De nadruk van de telling lag op de Kuifeend. Deze telling werd rond half mei gehouden, wat voor de Kuifeend de beste tijd bleek te zijn.

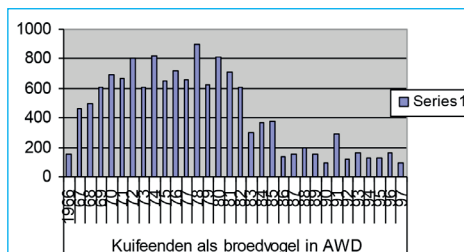
Opkomst en neergang van de Kuifeend

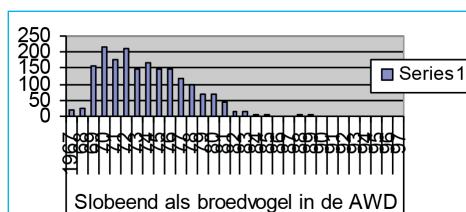
De kuifeendentelling werd gestart in 1966 en is gedurende 32 jaar uitgevoerd. In de 60-er jaren werd vaak in de eerste helft van juli ook nog een pullitelling gehouden. Het was toen niet ongevoen om 2500-3000 kuifeend-pulli te tellen. Er waren vrouwtjes bij met 10-18 pulli, die niet van één vrouwtje konden zijn. Wij hadden al diverse keren vastgesteld dat Kuifeenden in kolonies broedden op verschillende eilandjes. Daar lagen de nesten soms maar een paar meter uit elkaar. Wij vonden zelfs een kolonie van meer dan 70 nesten in de Renbaan. Hier lagen nesten met 14-24 eieren, vaak duidelijk van twee of meer vrouwtjes (verschillende maten en kleuren).

Niet alleen Kuifeenden

Buiten de Kuifeenden werden ook alle andere eenden, zwanen, ganzen en rallen geteld. Dat gebeurde gelijk met de Kuifeenden, wat niet de optimale periode was. Alles bijeen was het jaarlijks een hele klus, maar omdat Hans Vader ook bij de Waterleiding in dienst was, kon hij met de bromfiets de grote- of ver weg gelegen gebieden bezoeken. Soms werd hulp verkregen van leden van de VWG (toen nog Haarlem).

De overige watervogels waren: Knobbelswaan, Bergeend, Wilde Eend, Krak-eend, Slobeend, Winter- en Zomertaling, Tafel-eend en Meerkoet. Twee soorten, Slobeend en Wintertaling, die

afhankelijk zijn van ondiepe poeltjes, broedden jarenlang in onwaarschijnlijk grote aantallen.

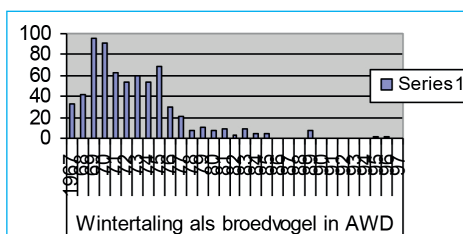
Midwintertellingen Watervogels

Vanaf 1962 werd ook meegedaan aan de nationale Midwintertelling van watervogels. Deze telling wordt landelijk georganiseerd en moet rond half januari worden uitgevoerd. Deze tellingen worden tot heden nog steeds volgehouden, dat is nu al 53 jaar. De laatste tien jaar worden belangrijke delen van het Noord-Hollandse deel van de AWD ook geteld door leden van de VWG Zuid-Kennemerland. Leden van de vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk tellen het Zuid-Hollandse deel van de AWD.

Hulp aan broedvogels

Begin **60-er jaren** begon het groepje vogelaars met het maken van vele kunstnesten van kippengaas en kruipwiltakken om voldoende broedgelegenheid te creëren voor uilen en valken. Deze nesten werden opgehangen in de hoogste bomen en zo veel mogelijk uit het zicht. Dat de behoefte aan nestgelegenheid groot was bleek al snel, want vaak binnen hetzelfde jaar werden de nesten al bezet door Ransuilen, Boom- en Torenvalken.

Na **1965** zijn ook torenvalk- en bosuilkasten opgehangen en ook deze nestgelegenheid werd al snel benut. Met het aanbieden van nestgelegenheid was het groepje in de AWD de eersten, die iets

aan bescherming van roofvogels deden.

In **1967** verzochten de vogelaars in het Eerste en Derde Infiltratiegebied grote delen te maaien ten behoeve van weidevogels. Dit werd een groot succes: de gemaaide stukken werden goed bezet door broedende Kieviten, Grutto's, Wulpen, Tureluurs en zelfs Veldleeuwerik. In **1967 en 1968** werd op diverse plaatsen riet aangeplant om rietvogels broedgelegenheid te bieden.

In **1968** zijn er 80 nestkastjes voor zangvogels opgehangen in het binnenduin; deze werden jaren achtereen gecontroleerd en de pulli werden geringd. In **1970** werd een proefwand gemaakt voor Oeverzwaluwen. Door de niet optimale plaats werd deze wand nooit bewoond.

In **1970 en 1971** zijn op initiatief van de vogelaars speciale broedstukjes voor Kleine Plevieren aangelegd met door de Waterleiding aangeleverde schelpen en grind. Een vijftal stukjes werd met succes in gebruik genomen.

In **1975** werden 14 kunstnesten voor Huiszwaluwen opgehangen onder de dakgoot van het machinegebouw aan de Oranjekom. Lange tijd daarna werden ze eindelijk bewoond.

De eerste geringde vogels

Fred Koning hielp eind 50-er jaren een oudere man, L. van 't Sant, met nestkastcontroles in Groenendaal. Van 't Sant ringde in die jaren veel mezen in de nestkastjes, maar ook af en toe de

door Fred gevonden Houtduiven en Merels. Omdat Fred regelmatig nesten met jonge Ransuilen of Torenvalken wist in de AWD, mocht hij die ook ringen met ringen, die hij kreeg van Van 't Sant. Dit 'misdrijf' mag nu wel bekend worden gemaakt, want het is inmiddels al lang verjaard. Dit was echter wel het begin van het vogels ringen in de AWD.

De ringgroep AWD

In februari 1965 kregen de vogelaars van de directeur van Gemeente Waterleidingen Amsterdam toestemming voor het bouwen van een vinkenbaan met keet en slagnet en een vergunning om vogels te ringen in de hele Waterleidingduinen. Aan het einde van 1965 werden al de eerste vogels met het slagnet gevangen. Dit was feitelijk het ontstaan van de ringgroep AWD. De toen nog jonge vogelaars zagen deze uitbreiding van hun activiteiten niet als hoofddoel, maar als een aanvulling op alle anderen vogelactiviteiten die zij al langere tijd uitvoerden. In het begin werden alle vogels geringd op de ringvergunning van Fred. Kort daarna hebben Hans en Peter ook het noodzakelijke examen afgelegd bij het Vogeltrekstation in Arnhem, waarna zij alle drie een ringvergunning hadden, geldig voor geheel Nederland.

Het prille ringgroepje was van plan zich vooral toe te leggen op vogelsoorten, die niet of nauwelijks door andere ringers geringd werden. De Kuifeend en Graspieper pasten goed in dat rijtje. Voor hen stond tevens vast dat er iets met de verkregen gegevens gedaan moest worden. Dat betekende zo veel mogelijk de gegevens uitwerken en publiceren. Daarom geeft de naam 'ringgroep' voor een groepje enthousiaste vogelaars een onjuiste voorstelling van zaken: het wekt verwarring, dekt lang niet de lading en doet ook geen recht aan alle andere activiteiten van de groep. Hierbo-

ven zijn al de beschermingsmaatregelen genoemd, maar er is veel meer gedaan. Al vanaf 1966 zijn bijna jaarlijks jaarverslagen uitgegeven, waarin alle tellingen en onderzoeken zijn gepubliceerd. Ook zijn hierin de tellingen van de heer Walters en het echtpaar Vlaanderen opgenomen. Zij inventariseerden de Kleine Plevier en later ook een groot deel van de andere broedvogels in de infiltratiegebieden.

Een vast onderdeel van de jaarverslagen waren alle veldwaarnemingen van vogels het gehele jaar door. Daarbij werd ook aangegeven welke vogels broedvogel waren en tevens welke soorten als nieuwe broedvogel werden vastgesteld. Deze reeks veldwaarnemingen werd volgehouden van 1966 tot en met 1986, ofwel 21 jaar. In die periode werden ook jaarlijks enkele vogelsoorten uitgekozen, waarvan zoveel mogelijk broedgegevens werden verzameld, omdat ze naar verwachting snel zouden toenemen of juist achteruit zouden gaan. Zo zijn van 37 broedvogelsoorten - waarvan bij 13 soorten over meerdere jaren - de broedgevallen in kaart gebracht. Dat bracht soms bijzondere zaken aan het licht.

Vermeldenswaard zijn bijvoorbeeld de aantallen weidevogels, die in 1968 in de gehele AWD zijn geteld: **189 Kieviten, 30 Tureluurs, 30-33 Grutto's, 136-138 Wulpen en 55-56 Scholeksters.** De **Kemphaan** broedde in 1966 en 1967 met **1 paar**. De **Watersnip** broedde vanaf 1966 met toenemende aantallen, zodat in 1971 al **11-14 paar** zijn vastgesteld. Van de **Kluut** broedden in de 60-er en 70-er jaren tot maximaal **5 paar**. In de 60-er jaren zijn jaarlijks **5 paar Nachtzwaluw** waargenomen, maar in 1967 is het laatste broedgeval genoteerd. Door de vele waterwinwerkzaamheden ontstonden diverse steile wandjes, waar in 60-70-er jaren tot **70**

paar Oeverzwaluwen broedden. De **Houtsnip** was in 1969 nog met circa **50 paar** aanwezig. Het **Paapje** was lange tijd een vrij talrijke broedvogel, die landelijk eind 60-er jaren al achteruit ging. In de AWD zijn in 1971 nog **60-70 paar** vastgesteld. Van de **Kokmeeuw** werden in 1962 de eerste paar nesten in de Renbaan gevonden. In 1971 was het totale aantal in de AWD al opgelopen tot ongeveer 3000 paar om uiteindelijk een paar jaar later te pieken rond de **8500 nesten**. Van de **Kleine Barmsijs** zijn in 1971 **20-25 paar** vastgesteld. De **Tortelduif** broedde in de hele AWD. In 1971 is een telling gehouden die voor een deel van de AWD uitkwam op **260 paar**. Door extrapolatie is voor de heel AWD toen een aantal berekend van **300-400 paar**. In 1971 broedden nog ongeveer **60 paar Tapuiten**, vooral in de zeeduinen.

Bovenstaande hoge aantallen broedvogels zijn helaas allemaal verleden tijd. Dat geldt ook voor alle meeuwen- en de meeste eendensoorten. De meeste soorten zijn geheel verdwenen en van een paar soorten broedden nog slechts kleine aantallen.

Publicaties en educatie

Hieronder wordt, niet uitputtelijk, een overzicht gegeven van de overige activiteiten. Uit de sumiere opsomming blijkt wel duidelijk dat de doelstelling van de AWD-vogelaars is gehaald.

- In de **jaarverslagen** vanaf 1966 staan vaste rubrieken zoals: Waarnemingen, broedvogelinventarisatie, watervogeltellingen, roofvogel- en uilen inventarisaties en ringverslagen.

- **Artikelen** verschenen in: het Vogeljaar, de Levende Natuur, Watervogels, Tussen Duin en Dijk, Duin, Fitis en Natuuronderzoek. Er zijn in totaal meer dan vijftig artikelen geschreven.

- **Medewerking** werd verleend aan de

volgende boeken: Avifauna West Nederland, Atlas van de Nederlandse Vogels, Vogels in het landschap, Dieren in de AW-duinen, Vincken moeten vincken locken, Lezen in het duin, Beter één vogel in de hand en Vrije Vogels.

- **Deelname** aan diverse symposia over roofvogels, watervogels en het vangen van vogels.

- **Lezingen:** Meer dan 500 lezingen, ook op symposia, vooral over vogels en vogeltrek, maar ook over paddestoelen, libellen, historie en archeologie in de AWD.

- **Exposities:** tientallen, vooral over vogels en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.

- **Excursies:** meer dan 100 excursies over natuur, roofvogels en uilen, broed- en wintervogels en t.b.v. vogelcursus.

Onderzoeken

Er is aan diverse onderzoeken meegedaan. Het belangrijkste onderzoek was het op verzoek van de Erasmusuniversiteit Rotterdam verzamelen van cloaca uitstrijkjes en poepmonsters van vooral zangvogels. Dit gebeurde ten behoeve van een grootschalig onderzoek naar het vogelgriepvirus. Er zijn in vijf jaar ruim 6100 poepmonsters verzameld. Er werd geen vogelgriepvirus in aangetroffen. Ook is meegedaan aan een tekenonderzoek en zijn er Luisvliegen verzameld. Tijdens een uitbarsting van botulisme zijn grote aantallen dode vogels en andere dieren verzameld en voor onderzoek opgestuurd. Tijdens strenge winters zijn vorstslachtoffers verzameld.

Er is ook onderzocht of de aantallen vogelvangsten in de mistnetten van de Constant Effort Site (CES)-locatie vergeleken konden worden met de broedvogelinventarisaties (BMP) in het noordelijk deel van het Eerste Infiltratiegebied. Beide methoden lieten vaak

een opvallende gelijkenis zien in de trend van de getelde of gevangen vogels. Bij het ringen van vogels is ook vanaf het begin meegedaan aan het project CES en later ook aan kolonievogels- en slaapplaatstellingen. Buiten de AWD wordt ook aan de projecten RAS (Retrapping Adults for Survival) en MUS (Meetnet Urbane Soorten) deelgenomen.

Uit bovenstaande is duidelijk geworden dat het kleine groepje enthousiaste vogelaars is uitgegroeid tot een groep vogelaars die op vele fronten actief is. Maar ook volhouders zijn, want twee

van de oprichters, Fred Koning en Hans Vader zijn nog steeds actief met vogels bezig in de AWD, nu al 58 jaar. Er zijn en worden vele langjarige projecten uitgevoerd, die naarmate ze langer volgehouden worden, steeds belangrijker worden en leuke resultaten opleveren. In de jubileumuitgave van het VRS AWD zijn een aantal wapenfeiten uitgewerkt, die tonen dat ook een kleine groep vogelaars tot grote prestaties in staat is.

■ *Hans Vader*
hansvader@hotmail.com

Website Vogelwerkgroep in Archief Koninklijke Bibliotheek

Eind oktober ontving de Vogelwerkgroep (VWGZKL) een bericht van de Koninklijke Bibliotheek(KB). In dit bericht werd toestemming gevraagd aan het bestuur VWGZKL om onze website blijvend en duurzaam te laten opslaan door de Koninklijke Bibliotheek. De bibliotheek signaleert dat waardevolle informatie als gevolg van de grote digitale 'omloopsnelheid' het risico loopt voorgoed verloren te gaan. En dat het duurzaam bewaren daarvan voor gebruik door de huidige en toekomstige generatie onderzoekers zeer urgent is. Om die reden archiveert de KB websites die als verzameling een representatief beeld geven van de Nederlandse cultuur, geschiedenis en samenleving op het internet.

Het bestuur van VWGZKL is akkoord gegaan met het verzoek. Het archiveren is inmiddels al begonnen vanaf 29 november 2015. Daarna worden regelmatig opeenvolgende versies opgenomen. De archiefversies worden beschikbaar gesteld aan een algemeen publiek via de website van de KB.

Aan gebruikers van het archief zal in een disclaimer duidelijk kenbaar worden gemaakt, dat de auteursrechten berusten bij de oorspronkelijke rechthebbende (in dit geval VWGZKL) en dat zij voor commercieel gebruik van de gearchiveerde websites toestemming van de rechthebbenden nodig hebben. Daarnaast zal duidelijk worden vermeld dat het een door de KB gearchiveerde versie betreft en zal er een verwijzing naar de originele website worden opgenomen.

Voor onze vereniging best eervol om in deze digitale gelederen te worden opgenomen. En het biedt de garantie dat onze publicaties ook in verre toekomst digitaal beschikbaar blijven voor alle geïnteresseerden.

Namens het bestuur Ed Hoek